№ 250 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 13 1903 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 13 № 250

ԵՐԵՍՈՒՆԵՒԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարւանը 6 ռուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկով.
Բաժանորդ գրւում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ».
Adresse Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆօն № 258.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի եւ տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունւում է ամեն լեզւով.
Յայտարարութիւնների համար վճարւում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տելեֆօն № 258.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Նոյն հարցի առիթով.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Դատաստանական դահլիճից. Կեանքից և գրականութիւնից. Նամակ Վաղարշապատից. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Հեռաւոր Արեւելքում. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.— ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ.—Մի նոր քայլ դէպի արդարութիւն։

ՆՈՅՆ ՀԱՐՑԻ ԱՌԻԹՈՎ

—

Երեկվայ մեր յօդուածում մենք ասացինք, որ գեղջուկ գործողների, մթութեան մէջ պատսպարւող կաշառակերների վերաբերութեամբ մամուլի հրապարակական խօսքը կատարում է զսպողի դեր։ Որքան դէպքեր են մեզ յայտնի, երբ այս և այն տեղի գիւղական տանուտէրը, գիւղական դատաւորը, վաշխառուն, կալւածատէրը, քահանան, ջանձապահը և ամեն տեսակ պաշտօնեաներ աշխատում են իրանց այնպէս պահել, որ մի գուցէ նրանց վատ արարքը դառնայ մամուլի քննութեան նիւթ և նրանից պատիւն ու անունը արատաւորվեն։

Մամուլի կարծիքը, լինելով հասարակութեան ինտելիգենտ մասի արտայայտութիւն, աւելի ներգործական և մեծ դեր է խաղում, քան շատ անգամ դատարանը և ուրիշ ատեանները, որոնք կարող են սահմանել այս և այն պատիժը գեղջուկ գործողների համար։ Իսկ կան դէպքեր, երբ մամուլը միակ ատեանն է, որ վերցնում է իր վրա դատաւորի պաշտօն և վճիռներ է արձակում գործողների համար։

Սակայն մամուլի այդ մեծ դերը դնում է նրա վրա ծանր պատասխանատուութիւն։ Մամուլը պէտք է զգուշանայ այնպիսի սխալներից, որոնք կարող են առանց հիմնաւոր պատճառի վիրաւորել մարդկանց պատիւը և հիմնարկութիւնների ու նրանց գործողների վարկը։ Այն մամուլը, որ չէ կարողանում իր կոչման բարձրութեան վրա կանգնել, նա կարող է փոխանել տալ հասարակութեան և վայր գցել հրապարակական խօսքի նշանակութիւնը։

Մենք շատ կը ցանկանայինք, որ մեր կեանքը ներկայանար մամուլի մէջ ամենամեծ չափով և ծաւալով, բայց մի և նոյն ժամանակ մենք կը ցանկանայինք, որ իւրաքանչիւր թղթակից, աչքի առաջ ունենալով հրապարակական խօսքի մեծ նշանակութիւնը, խուսափէր կողմնակի դիտումներից և տար լրագրին այն, ինչ որ ճշմարտութիւն է և արդարութիւն։

Սրտի գոհունակութեամբ կարող ենք յայտնել, որ մեր թղթակիցների մեծագոյն մասը բարեխղճութեամբ կատարել է իր պաշտօնը և վերաբերվել է գործին ցանկալի լրջութեամբ և ազնւութեամբ։ Մենք յոյս ունենք, որ մեր թղթակիցների աջակցութեամբ հնարաւորութիւն կունենանք և առաջիկայում հետեւելու մեր գաւառական կեանքին և արտայայտող լինելու նրա կարիքների և պահանջների։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

(Սանդաձէների գործի վերաքննութիւնը)

—

Երեքշաբթի, նոյեմբերի 11-ին, Թիֆլիսի դատաստանական պալատում վերաքննվեց մեր ընթերցողներին յայտնի Սանդաձէների գործը, որ երկու և կէս տարի սրանից առաջ, այն է 1900 թւի փետրվարի 15-ին, քննվել էր նահանգական դատարանում։ Մեղադրողներն էին Գորու գաւառի Ղվլեվիլեա գիւղի բնակիչներ Ալէքսի Սանդաձէ և նրա երկու որդիները։ Մեղադրվողն էր «Մշակ» լրագրի խմբագիր Ալէքսանդր Քալանթար։ Սանդաձէները դատի էին կանչել Ա. Քալանթարին այն յօդուածների համար, որոնք լոյս էին տեսել «Մշակ» լրագրի 1898 թւի №№ 197 և 203 համարներում Զ. Տ.-Գ. ստորագրութեամբ։ Այդ յօդուածների մէջ «Մշակի» թղթակիցը վիրաւորել էր Սանդաձէների պատիւը, վերագրելով նրանց վաշխառուական արարքներ և ներկայացնելով նրանց իբրև հարստահարողներ։ Նահանգական դատարանը վճռել էր դադարեցնել գործը։

Բայց Սանդաձէները հրաժարվեցին անբաւական այդ վճռից և դիմեցին դատաստանական պալատին, որը քննեց գործը ըստ էութեան։

Նախագահում էր Օրլովսկին, անդամներն էին՝ Գրիգիձէ և Ցէյրոման։ Սանդաձէների կողմից ներկայ էր երդուեալ հաւատարմատար Վ. Դրագնեվիչ։ «Մշակի» խմբագիր Ա. Քալանթար պաշտպանում էր ինքն իրան։

Դրագնեվիչ յայտնեց, որ նա կրկնում է իր բողոքը։

Այդ բողոքը կայանում էր այն բանում, որ Դրագնեվիչ համարում էր նահանգական դատարանի վճիռը անհիմն և պահանջում էր գործի քննութիւնը ըստ էութեան։

Քալանթար յայտնեց հետեւեալը. «Մշակ» լրագրի մէջ տպված Զ. Տ. Գ. ստորագրութեամբ յօդուածների լոյս տեսնելուց յետոյ խմբագրութիւնը ստացաւ մի նամակ Սանդաձէների մի ազգականից, այն է Ստեփան Սանդաձէանից, որը իր նամակի մէջ՝ գրված յունիսի 11-ին, յայտնում է, թէ նա եւ իր հօրեղբայր Ալէքսի Սանդաձէների զոհերից մէկն է և ունի իր ձեռքին պատրաստ դօկումէնտներ Սանդաձէների հարստահարութիւնները և զրկողութիւնները ապացուցանելու համար։ Տպագրելով Ստեփան Սանդաձէանցի նամակը 1899 թւի յունիսի 19-ին, «Մշակի» № 111-ում, խմբագրութիւնը իր կողմից յայտնեց, որ նա լրագրի էջերը բաց է անում հերքումների համար, հնարաւորութիւն տալով իւրաքանչիւրին պաշտպանել իրան։ (Քալանթար կարդաց Ս. Սանդաձեանի նամակի և լրագրի նկատողութեան ճիշդ թարգմանութիւնները)։ Իմ առաջ բերածներից պարզ է երկու բան, նախ այն, որ «Մշակի» մէջ տպված թղթակցութիւններին աւելանում էր մի նոր ձայն Ս. Սանդաձեանի կողմից և երկրորդ, որ ես, իբրև «Մշակի» խմբագիր, իմ կողմից անաչառ դատաւորի դեր էի ստանձնում, հնարաւորութիւն տալով Սանդաձէներին հանդէս գալ իրանց հերքումներով։ Այնուհետեւ անցաւ մի ամսից և ահա 30 յունիսի ես, իբրև «Մշակի» խմբագիր ստանում եմ նոտար Գոլտօրացկու գրասենեակի միջոցով Սանդաձէներից մի գրաւոր առաջարկութիւն՝ յայտնել «Մշակի» թղթակցի անունը։ Որովհետեւ առաջարկութեան մէջ չէր յայտնված, թէ ինչի համար են հարցնում թղթակցի անունը, ես անձամբ գնացի նոտարի գրասենեակը, իսկ այնտեղ ինձ յայտնեցին, որ իրանք էլ չը գիտեն, և միայն կարող են կրկնել այն, ինչ որ գրաւոր յայտնված է։ Մեղադրողի պաշտպանը ասարկում է, թէ երբ որ պահանջում են թղթակցի անունը—դա նշանակում է դատավարութեան համար է և ծառայում է գրական էտիկան։ Ես այդ էտիկան չեմ կարող խախտել և մի և նոյն ժամանակ պէտք է յայտնեմ, որ Ախալքալաքի գաւառում հալածում էին վաշխառուութեան դէմ մարտնչողներին այնպիսի եղանակներով, որոնք ոչ մի կապ չունէին գրականութեան հետ։ Թղթակիցը ապաստանում նոյն իսկ բանտարկվեց։ Ես վճռեցի թողնել հարցը առանց ուշադրութեան։ Այնուհետեւ առաջացաւ հրաւէր քննիչից՝ գնալու նրա գրասենեակը, յուլիսի 7-ին, որտեղ իմացայ, որ Սանդաձէները ինձ դատի են տւել անունից, արդարին համար, դառնում է մի զարհուրելի պատուհաս նրա դէմ։ Երեւակայեցէք այս տեսակ մի բան։

կանչում Զ. Տ. Գ.-ի թղթակցութիւնների համար, որովհետեւ թղթակցութիւնները իբր թէ անստորագիր են։ Սակայն հէնց որ «Մշակի» մէջ լոյս տպվեց Սանդաձէների դանդաղոտ մասին, թղթակցութիւնների հեղինակ Զ. Տէր-Գրիգորեանց ութ օրից յետոյ զետեղեց «Մշակի» № 123-ի մէջ մի նամակ, որով յայտնեց, որ նա ամենեւին անօնիմ (անստորագիր) չէ, այլ թղթակցութիւնների տակ դրել է Զ. Տ.-Գ. տառերը և վերցնում է իր վրա իր գրուածքների ամբողջ պատասխանատուութիւնը։ Այդպիսով Սանդաձէների այն ասարկութիւնը, թէ թղթակիցը անօնիմ է, անհիմն է և նա, իբրև գրական զինուոր, պատրաստ հաշւեկեց իրան հանդէս գալ իր մեղադրանքներով։

Այնուհետեւ Քալանթար դիմեց գործի էական մասին, բացատրելով, թէ լրագիրը ինչ կերպով է մօտեցել վաշխառութեան հարցի ուսումնասիրութեան Ախալքալաքի գաւառում, ցոյց տալով, որ գաւառի ազգաբնակութիւնը կեղեքված է վաշխառութիւնից և մեծ հարկեր է տալիս նրան։ Նա հիմնվելով հարկային տեսուչ Լ. Ղուկասեանցի հետազօտութեան վրա, յայտնեց, որ Ախալքալաքի գաւառի ազգաբնակութիւնը ունի մի միլիոնից աւելի մասնաւոր պարտքեր մեծ տոկոսներով, այն է 1,103,137 ռուբլի, որ անում է միջին թւով 170 ռուբլի մի տան վրա՝ 34 ռուբլի տոկոսով, այսինքն $1^{1}/_{2}$ անգամ աւելի, քան գիւղացու բոլոր պետական և հասարակական տուրքերը։

Դրագնեվիչ. Դա չէ վերաբերում գիֆֆամացի օրէնքին, որտեղ գրաւոր վկայութիւններ են պահանջվում։

Քալանթար. Ոչ. վերաբերում է։ Ես ցոյց եմ տալիս նիւթը, որտեղից օգտվել է թղթակիցը։ Դիֆֆամացիայի օրէնքը ենթադրում է չարամտութիւն որեւէ անձի վերաբերութեամբ. իսկ ես պնդում եմ, որ խմբագրութիւնը գործ է ունեցել մի հասարակական մեծ ախտի արմատահան անելու հոգսի հետ և հեռու է մեղել ոչ անձնական հաշիւ մաքրելու այս և այն անձի հետ։ Հարցը այնքան կարեւոր և մեծ է, որ նրա քննութեամբ և ուսումնասիրութեամբ զբաղվել է տեղական վարչութիւնը, որի արամադրութեան տակ գոյութիւն ունեն մանրամասն տեղեկութիւններ Ախալքալաքի գաւառի ազգաբնակութեան պարտքերի մասին։ Այդ տեղեկութիւնների մի մասը ներկայումս գտնվում է Թիֆլիսի նահանգական ատեանում։ Ես դիմեցի ատեանին, խնդրելով այդ տեղեկութիւնները իմ դատի համար։ Ատեանը ինձ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻ ՆՈՐ ՔԱՅԼ ԴԷՊԻ ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆ

—

Եօժէն Բրիէօյի ֆրանսիացի երիտասարդ տաղանդաւոր թատերգակին «Կարմիր պատմուճան»—La Robe Rouge—գեղեցիկ թատերախաղին հանդիսատեսները, փոքր ի շատէ գաղափար կազմեցին այն դժնէ և անսիրտ բարքերի մասին, որոնք տիրում են ատենակալութեան, դատաւորական աշխարհի մէջ։ Դատաւորները՝ փառքի ու յաջողութեան ետեւից ներեւ վազելով՝ մոռանում էին, թէ իրանց վիճակված է աշխարհի ամենածանր, ամենապատասխանատու գործը, ուրիշներին դատելու գործը։ Նրանք մոռանում էին, թէ կոչված են վճռելու կեանքի և մահվան խնդիրներ։

Այդ բարքերը միայն ֆրանսիացի դատաւորներին յատուկ չէին ու չեն սակայն։ Այն ամեն երկրներում, ուր կան դատաւորներ, տիրում են աւելի կամ պակաս չափով մի և նոյն բարքերը։ Դատաւորը յաճախ մոռանում է Մեծ վարդապետի պատուէրը. «Մի դատիր, զի մի դատեսցիս». մի դատիր, որպէս զի չը դատվես։

Այսպէս դատաւորների կեանքից վերցրած այդ թատերախաղում մենք տեսանք, թէ ինչպէս մի անմեղ՝ ոճրագործութեան մեղադրանքի տակ ձերբակալվելով՝ մի շարք չարչարանքներից յետոյ ազատ է արձակվում։ Դատարանը նրան չէ պատժում։ Բայց նա, էնէպարը պատժվում է սարսափելի կերպով, պատժվում է թէ նիւթապէս և թէ բարոյապէս։ Նախ նա կորցնում է իր հարստութիւնը. իր բանտարկութեան միջոցին քար ու քանդ է լինում իր օջախը. երկրորդ նա հարուածվում է իր ընտանեկան կեանքի մէջ. բաժանվում է իր կնոջից, որովհետեւ դատավարութեան ժամանակ նրա մի հին, մոռացված ու արդէն քաւված սխալը երեւան է գալիս։ Երեւան է գալիս, այսինքն՝ մէջտեղ են հանում դատաւորները առանց խղճահարութեան։ Եւ երբ դատաւորներից հաշիւ է պահանջվում իրանց ամարդի վարմունքի համար, նրանք ապաստանում են օրէնքի ետեւ, դրանք իրանց պաշտպանում են օրէնքի վահանով։

Եւ արդարև բուն չարիքի աղբիւրը վատ օրէնքն է։ Անշուշտ դատաւորները ունեն իրանց պատասխանատուութեան լայն բաժինը այդ տեսակ անարդարութիւնների մէջ. բայց օրէնքն է, որ իր վատ կազմութեամբ—նրանց ձեռքը տալիս է անիրաւութիւններ գործելու զէնքերութիւնը։

Մարդ զայրոյթից ու ցաւից խեղդվում է մտածելով՝ որ այն՝ ինչ պէտք է մի բարիք լինէր անմեղին, արդարին համար, դառնում է մի զարհուրելի պատուհաս նրա դէմ։ Երեւակայեցէք այս տեսակ մի բան։

Ձեզ տալիս են մի գեղեցիկ, փայլուն զարդ. ու ձեզ ասում են. «Ա՛, լաւ ուշադրութիւն դարձրէք այդ գործիքի վրա, նա թանկագին է, նա հազուագիւտ է, նա պէտք է ձեր կեանքը փրկէ վտանգի դէպքում։» Ու դուք ուրախութեամբ ընդունում էք նրան, դուք նրան փայփայում, սիրում, ձեր գլխի վրա էք դնում, նրա պահպանութեան համար ոչ մի զոհողութիւն չէք խնայում. Բայց յանկարծ բանից դուրս է գալիս, որ այդ թանկագին գործիքը ոչ միայն ձեզ նկարագրված ձիրքերը չէ կրում, ոչ միայն ձեզ վտանգի դէպքում չէ պաշտպանում, այլ ձեզ պարզապէս սպանում է։

Միրբօն այս մասին մի շատ յատկանշական պատմութիւն ունի *)։ Մի խեղճ թափառաշրջիկ գիշերը, փողոցից գտնում է մի դրամապանակ, ուր կայ առաջ հազար ֆրանկի արժողութեամբ թղթադրամ։ Փողոցում, երբ վերցրեց պօրտֆէօյլը, ոչ ոք չը կար։ Մութ գիշերը քաղցած է, ամբողջ օրը ոչինչ չէ մտած իր բերանում։ Իսկ դրամապանակի մէջ, բացի այդ 1000 ֆրանկից՝ ոչ մի թուղթ, ոչ մի նամակ, ոչ մի այցետոմս կայ, որպէս զի նա կարողանար իմանալ, թէ ում է պատկանում դրամը։ Առանց վարանելու, քաղցած, լռում էք՝ քաղցած լինելով հանդերձ, նա իր գտածը տանում է ուղղակի թաղի ոստիկանապետին։ Տարակոյս չը կայ, որ նա մի պարկեշտ մարդ է, չէ. ու ոստիկանապետը՝ այդ պատասխանատու հագուստների մէջ մի չափազանց ազնիւ մարդ գտնելով՝ խանդավառութեամբ բացականչում է. «բայց, դուք մի հերոս էք. այո, այո, դարձեալ կրկնում եմ, մի հերոս։ Բայց ինչ էք կարծում, որ լինի այդ հերոսի վարձատրութիւնը... Բանտ։ Դժբաղդ մարդը ոչ արհեստ ունի, ոչ բնակարան. նա մի թափառաշրջիկ է, ինչպէս անուանում են։ Ու «եթէ հերոսներին ի նպաստ օրէնքներ չը կան» ասում է ոստիկանապետը, «դէպքերով օրէնքներ կան թափառաշրջիկների դէմ... դէպքերով, հասկանում էք»։ Ու ոստիկանապետը շարունակում է. «խնդիրը պարկեշտ լինելու մէջ չէ... ոչ ոք ձեզնից պահանջում է պարկեշտ լինել. այլ հարցը՝ օրէնքը յարգելու... կամ ինչ որ մի և նոյն բանն է՝ նրա տակից մի կերպով դուրս գալու մէջ է. ըստ ոստիկանապետի հրամանով, զինուորները ձերբակալում և բանտ են առաջնորդում «հերոս» ին։

Օրէնքների այս ծանր, ըմբոստացուցիչ հակասութիւնների դէմ է, որ արմատական աշխարհայեացողութիւնները բողոքել, կռւել են.

գրաւոր պատասխանեց, որ այդ գործը գաղտնի գործ է և կարելի կը լինի յանձնել, եթէ դատաստանական պալատը ինքը դիմէ նահանգական ատեանին։

Մենք չենք յիշատակէ այն տարբերութիւնները, որոնք առաջ էին բերված գործի նախկին քննութեան ժամանակ։

Վերջացնելով իր խօսքը, Քալանթար յայտնեց, որ մեղադրողները չեն պահպանել դատի յարուցման հիմնաւոր պահանջները, որ խմբագրութիւնը բաւականաչափ հիմք է ունեցել տեղ տալու Զ. Տ.-Գ.-ի թղթակցութիւններին, որ նա ազնւութեամբ կատարել է գրական օրգանի դերը և համարում է իրան արդար ներկայ գործի մէջ, ուստի դիմելով պալատին խնդրում է արդար ճանաչել իրան, իսկ եթէ առաջ բերածները անբաւական են, այն ժամանակ դիմել նահանգական ատեանին և առնել նրա մօտ եղած պաշտօնական տեղեկութիւնները, որոնք կարեւոր են արդարութիւնը լիովին ճանաչելու համար։

Դատաստանական պալատը կարճատեւ խորհրդակցութիւնից յետոյ յայտարարեց հետեւեալ վճիռը՝ արդար ճանաչել «Մշակի» խմբագիր Ա. Քալանթարին։

ԿԵԱՆՔԻՑ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԻՑ

Զուդերման և Հաուպտման—ահա երկու անուններ, որոնք նշանաւոր տեղ են գրաւել ոչ միայն գերմանական, այլ և համաշխարհային գրականութեան էջերում։ Նշանաւոր՝ իբրև շնորհալի դրամատուրգներ, իբրև առաջաւոր մտքերի ու սկզբունքների քարոզիչներ։

Եւ գրչի ու գաղափարի՝ այդ անձնազոհ զինուորները անդուլ ջանքերով առաջ են տանում իրանց պարզած դրօշակը, շարունակում են վեհ գործունէութիւնը, նորանոր գրուածքներով շօշափելով բազմազան հրատապ հարցերը, պատկերացնելով՝ հասարակական — ընտանեկան կեանքի ահ ու մութ խորշերը։

Տարին մի պիես—այդ են արտադրում Զուդերման և Հաուպտման վերջին ժամանակներս։ Սակայն այդքանն էլ բաւական է լինում ընդհանուր հետաքրքրութիւն զարթեցնելու, մտքերի և կարծիքների շփում առաջացնելու համար։ Եւ որքան էլ որ թերութիւններ ունենան դրանց գրուածքները, այնուամենայնիւ իրանց մէջ պարունակում են մի բնորոշ շեշտ, որը յատուկ է տաղանդին, որը ազդում է, յուզում է, մտածել է տալիս։

Այդ մի և նոյն եզրակացութեանն են բերում դրանց վերջին պիեսները, որոնց ներկայացումը մօտ օրերս տեղի է ունեցել Բերլինում, որոնց մասին թէր և դէմ կարծիքներ արտայայտվում են թէ գերմանական և թէ օտար մամուլի էջերում։

«Der Sturmgeselle Sokrates»—(Սոկրատէսը և ընկերները փոթորկի ժամանակ) —այդպէս է անուանել Հերման Զուդերմանը իր նոր կոմեդիան, որ բաղկացած է 4 գործողութիւնից։ Սակայն բնութեան փոթորկի մասին չէ այստեղ խօսքը, այլ հասարակական—քաղաքական։ Ո՞ւմ յայտնի չէ Ֆերդինանդ Լասսալի և նրա ընկերակիցների գործունէութիւնը, որ այնքան ցնցեց գերմանական հասարակութեանը։ Ո՞վ չէ յիշում 1848 թ. յեղափոխութիւնը, որ այնքան զօրեղ հետքեր թողեց իր ետեւից։ Ահա այդ նշանակալից ժամանակաշրջանի գաղափարներն է վերցրել Զուդերման և համեմատութեան դրել այժմեան հոսանքների հետ։ Նա աշխատում է շեշտել այն միտքը, թէ 1848 թ. գաղափարները անհամապատասխան են ներկայ կեանքին, թէ այդ թուականին Գերմանիայի ձեռք բերած ազատութեան հիմքը առաջադիմութեան ոգին էր և ամենից մեծ դեր խաղացողը գիտութեան ազատութիւնն էր, որի առաջն առնել չէ կարող ոչ մի արգելք, ոչ մի կարգադրութիւն։ Այդ ազատութիւնն է, որ այժմ էլ շարունակում է իր ուղին, օրէցօր աւելի ու աւելի զարգացնելով իր ազդեցութիւնը։

Կոմեդիայի հերոսները մի խումբ մարդիկ են, որոնք կազմել են յեղափոխական գաղտնի ընկերութիւն։ Ամբողջ 25 տարի է, որ գոյութիւն ունի այդ ընկերութիւնը՝ գաւառական մի խուլ անկիւնում։ Նրա անդամները իւրաքանչիւր ամիս ժողովներ են գումարում դեմոկրատական մի գարեջրատան, վիճում են, ճառում են։ Անդամներից իւրաքանչիւրը մի պայմանական անուն ունի՝ Սոկրատէս, Սպինոզա և այլն։ Բայց կեանքում նրանք ոչնչով չեն տարբերվում սովորական քաղաքացիներից. մէկը ուսուցիչ է, միւսը ատամնաբոյժ, երրորդը գիւղատնտես, չորրորդը վաճառական և այլն և այլն։

Ամբողջ քաղաքը և նոյն իսկ տեղական իշխանաւորը՝ լանդրատը գիտէ այդ գաղտնի ընկերութեան գոյութեան մասին, բայց ուշք չէ դարձնում նրա վրա։ Իսկ իրանք—անդամները այնքան միամիտ են, որ ենթադրում են, թէ իրանց գաղտնիքը ոչ ոքի յայտնի չէ։ Նրանք մի ժողովում խիստ քննադատութեան են ենթարկում լանդրատին, որը համարձակվել էր մատնութիւն անել նրանց մասին։ Խօսում են, զայրանում, բորբոքվում։

Հէնց այդ ժողովում յայտնում են, որ լանդրատը որոնում է ատամնաբոյժ Սոկրատէսին։ Վերջինս աւելի ևս բորբոքվում է, բացականչելով, թէ ոչ մի յարաբերութիւն չէ ուզում ունենալ այդ կեղտոտ արարածի, այդ մատնիչի հետ։ Յուզմունքի կրիտիքական րոպէին ներս է մտնում լանդրատը և ով զարմանք։ Գաղտնի յեղափոխականները իսկոյն մոռանում են իրանց ճառերը, իրանց վրդովմունքը և իրար ետեւից ձեռք են մեկնում աւելի մօտենալու լանդրատին։ Բացառութիւն է կազմում միայն Սոկրատէսը։

Լանդրատը իսկոյն բացատրում է իր գալու նպատակը։

—Քաղաքումս այցելութեան է եկել, ասում է նա, մի բարձրաստիճան իշխանաւոր։ Նրա շան ատամը սաստիկ ցաւում է. հարկաւոր է դուրս հանել ցաւող ատամը... Եւ եթէ դուք, դիմում է նա ատամնաբոյժ Սոկրատէսին, օգնութեան հասնէք, դա շատ օգտակար կը լինի ձեզ համար...

Սակայն հպարտ ատամնաբոյժը մի կծու ճառով մերժում է այդ առաջարկութիւնը։ «Եթէ շունը սովորական շներից լինէր, նա կօգնէր. բայց քանի որ դա բարձրաստիճան շուն է», վիրաւորական է համարում Լանդրատի դիմումը։

Բարկանում է լանդրատը։ Նա հասկացնում է ժողովականներին, թէ ամէն բան գիտէ «գաղտնի ընկերութեան» մասին և ցանկացած րոպէին կարող է խիստ պատժի ենթարկել բոլորին։

Պատիժ... դա վախեցնում է ընկերութեան անդամներին։ Չէ՞ որ այդ սպառնալիքը իրագործվելու դէպքում կարող են նրանց բանտ նստեցնել, պաշտօնից զրկել, աքսորել... Եւ ահա այդ երկիւղի ազդեցութեան տակ նրանք համոզում են Սոկրատէսին, որ գնայ, «բարձրաստիճան շան ատամը քաշէ»։ Սակայն Սոկրատէսը մնում է անդրդվելի։ Եւ ով գիտէ՝ ինչ կը լինէր դրա հետեւանքը, եթէ օգնութեան չը հասնէր Սոկրատէսի հարազատ որդին՝ նոյնպէս ատամնաբոյժ։ Նա գնում է լանդրատի պահանջը կատարելու։

Այդպիսի վարմունքը կատաղեցնում է ծերունի Սոկրատէսին։ Նա հետեւեալ օրը արտասովոր ժողով է գումարում և առաջարկում դաւաճան որդուն դուրս արտաքսել ընկերութիւնից։ Հետաքրքիր ժողով է։ Հաւաքվել են բոլորը, նոյն իսկ նախագահը, որ վերջին ժամանակները միշտ բացակայում էր ժողովներից։ Բայց դա առաջարկում է ոչ թէ արտաքսել Սոկրատէսի որդուն, այլ փակել ամբողջ ընկերութիւնը, որը հնացած է, այնպէսը է, ժամանակակից չէ... Սոկրատէսը աւելի ևս կատաղում է։ Նա իր տանից արտաքսում է որդուն, դուրս է անում «հին բարեկամին»։

Մնում է նա միայնակ. տանջվում է բարոյական հարուածից։ Այդպէս անցնում են օրեր և ահա լուր է տարածվում, թէ լանդրատի ձեռքն են ընկել ընկերութեան արձանագրութիւնները, թէ նա ուզում է պատժել «գաղտնի յեղափոխականներին»։

Վերջապէս լանդրատը մի օր գալիս է ծերունի Սոկրատէսի մօտ. տանջում է նրան կծու խօսքերով և ցոյց է տալիս նրա ստորագրած մի արձանագրութիւն, որով խիստ դատավճիռ էր կայացել «մատնիչ Լանդրատի մասին»։ Շփոթվում է ծերունին, երկիւղի մէջ ընկնում, բայց հէնց այդ րոպէին լանդրատը նրան տալիս է մի արկղիկ։ Սոկրատէսը բաց է անում արկղիկը և ինչ... Այնտեղ չքանչան է դրված։

—Այդ չքանչանը, ասում է լանդրատը, ուղարկել է այն բարձրաստիճան անձը, որի շան ատամը քաշեց քո որդին... Որդիդ հրաժարվեց վարձատրութիւնից և ահա քեզ է տրվում դա։

Սոկրատէսին շլացնում է չքանչանը. փառասիրութիւնը յաղթում է. Նա զիջանում է կնոջ խնդրին, կրծքին ամրացնում է չքանչանը, հրճվում և մօտենում լուսամուտին՝ նայելու այն բազմութեանը, որ անցնում էր մի ազգային տօն՝ Սեդանի տարեդարձը... Եւ ահա այդ րոպէին ծերունու սրտում քաղաքացիական հպարտութիւնն ու համոզմունքը յաղթում են փառասիրութեանը։ Նա հեծկլտանքով ընկնում է աթոռի վրա...

Դրանով վերջանում է պիեսը։ Ինչպէս տեսնում ենք, այդտեղ այնքան էլ բոլորովին ձեւով չշօշափված չէ հեղինակի արծարծած խնդիրը՝ հին և նորի մաքառումը։ «Հայրերի» և «որդիների» համոզմունքների տարբերութիւնը և նոր հոսանքի յաղթանակը շօշափված է գլխաւորապէս արտասանած ճառերի մէջ։ Հէնց այդ իրողութիւնը՝ խօսակցութիւնների—ճառերի շատութիւն և կենդանի գործողութեան պակասութիւնը, պիեսի գլխաւոր թերութիւնն է կազմում։

Չը նայելով դրան, ինչպէս հաղորդում են լրագիրները, «Der sturmgeselle Sokrates» պիեսը նորից հետաքրքրութիւն է կենտրոնացրել Զուդերմանի անուան շուրջը և արդէն գլխաւոր տեղ է գրաւել Բերլինի «Լեսսինգ Թատրոնի» ռեպերտուարում։

Պակաս հետաքրքրաշարժ չէ և Գերհարդտ Հաուպտմանի նոր պիեսը։ Բայց այդ մասին հետեւեալ անգամ։

Ն. Թոփչեան

ՆԱՄԱԿ ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻՑ

Նոյեմբերի 8-ին

Ձմեռը մօտենում է և իր ետեւից քարշ տալիս մի շարք անտեսական պահանջներ, որոնք ահ ու մութ ամպերի նման կուտակվել են մեր ժողովրդի, մանաւանդ աղքատ դասակարգի՝ «քեասիբ-ֆուքարի» գլխին։ Այդ մասսային, կարծէք, վիճակված է շարունակ և անընդհատ կրել զանազան զրկանքներ ու տանջանքներ, որոնք [illegible] հարուածում են նրա անտեսութեան հիմքերին, օր առաջ մօտեցնելով նրա քայքայումը։

Անյաջող [illegible] ճիւղերը, հողի բազարձակ պակասութիւնը, ջրի կատարեալ չը գոյութիւնը, անասունների ժանտախտը, և այլն, մի-մի հարուածներ են, որոնց չէ կարողանում դիմանալ՝ անտեսապէս ծիւրված և ուժասպառ աղքատ ժողովուրդը։ Առաջին երեք հարուածների մասին շատ անգամ գրվել է մամուլի մէջ, բայց, դժբաղդաբար, մնացել են գործնականապէս ոչինչ չէ արված դրանց համար և այսօր նոյն դառն իրականութիւնը կանգնած է մեր առաջ իր կատարեալ այլանդակութեամբ...

Վերջին պատուհասը, տաւարի ժանտախտը (чума) ահա մի քանի ամիս է, ինչ բոյն է դրել մեր գաւառի մի քանի գիւղերում, իսկ վերջին շաբաթները նաև այստեղ, Վաղարշապատում։ Այստեղի գաւառական անասնաբոյժի, իր օգնականների և իշխանութեան ձեռք առած մաքառողական միջոցների շնորհիւ, որոնցից գլխաւորը, ի դէպ է ասել, վարակվածներին այրելն էր, այժմ գիւղերում ցաւը կարելի է վերացած համարել. այստեղ դեռ շարունակում են տաւարը կապված պահել և չը վարակվածներին պատուաստել։ Բացի այն, որ ցաւի պատճառով երկրագործները զրկվում են իրենց «ջան ու թիկունք» լծկաններից ու կթաններից, նրանք մեծապէս զրկվում են նաև իրենց օրական ապրուստը հայթայթելու հնարաւորութիւնից և աշխատանքից։

Ամէն տարի այս ժամանակ Վաղարշապատի շուկան լիքն էր լինում վառելիքով և այլ նիւթեղէններով, մինչդեռ այս տարի, կարանտինի պատճառով, նեղութեան մէջ են՝ թէ սպառողները և թէ վաճառահանող գիւղացիները։ Ո՛չ պակաս նեղութիւն են կրում այստեղ նաև աշնանացանքերի համար։ Դրանց համար գործածվող անհրաժեշտ աշխատանքները կատարվում են ձիերի միջոցով, որը շատ թանգ է նստում։

մտածողներ, ընկերաբաններ գտել են, որ այդ թանգագին գործիքը ոչ թէ պաշտպանութեան գործիք է, այլ սպանութեան։ Ու իրենց բոլոր ուժով զինվել են նրա դէմ։ Բայց օրէնքը վրդովել է նոյնպէս չափաւորներին, որոնք եթէ նրա իսպառ ջնջումի թէզը չեն պաշտպանել, պահանջել են, որ նրա մէջ գոնէ բարեփոխութիւններ մտցվեն. նրան աւելի արդար, աւելի մարդկային դարձնեն։ Ու այդ չափաւորների շարքում գտնվել են նոյն իսկ դատաւորներ, օրէնքը գործադրողներ։

Ահա այդ դատաւորներից է Շատօ-Տիէրրիի եղեռնադատ ատեանի նախագահը Մանեօ։ Մանեօն իր արդար, բայց դատաստանական աւանդութիւններին բոլորովին խորթ ու օտար վճիռներով հռչակաւոր է դարձել. Նա ոչ միայն Ֆրանսիայում, այլ ամբողջ քաղաքակիրթ երկրներում ժողովրդական է. Նրան անուանում են «le bon juge»—բարի դատաւոր։ Նա մի քանի անգամ արդար է արձակել գողութեան յանցանքով բռնված մեղադրեալներին. Նա ոչ միայն յանցանքը հաստատված մեղադրեալներին արդար է արձակել, այլ և իր վճիռը արդարացնող «ի նկատի ունենալով»-ները այնպիսի խիստ ձեւով է կազմակերպել, կարծր օրէնքի դէմ այնպիսի յարձակողական շեշտով խմբագրել, որ ահագին գայթակղութիւն է յարուցել դատաստանական շրջանակներում։ Անշուշտ, պաշտօնական դատաւորները նրան հալածել են։ Բայց նա անվախ շարունակել է իր ազնիւ գործը։ Ես, այսօր դիտաւորութիւն չունեմ մեր ընթերցողներին ներկայացնելու նախագահ Մանեօի չափազանց հետաքրքիր դէմքը, այդ մասին գուցէ խօսեմ ուրիշ անգամ։ Միայն ես կուզէի այստեղ մատնանիշ անել իր յաղթանակներից մէկը։ Նախագահ Մանեօն ղեկավարվում էր այն մտքով, թէ մեղադրեալի մէջ չը պէտք է անպատճառ տեսնել մի յանցաւոր, մի չարագործ, որին անկասկած պէտք է դատապարտել, պէտք է պատժել։ Մեղադրեալի մէջ պէտք է ընդհակառակը տեսնել մի խեղճ, գթութեան արժանի հոգի, որին յաճախ պէտք է ներել քան պատուհասել։ Օրէնքի իսկական նպատակը պատժելը չէ, այլ ուղղութեան բերելը։ Հետեւաբար օրէնքը՝ իր մէջ ներողութեան յօդուածներ չը պարունակելով թերի է, պակասաւոր։ Բարի հայրը՝ իր զաւակի յանցաւոր արարքը ներում է, երբ անկեղծ զղջում է նկատում նրա դէմքի վրա, նրա հոգու մէջ։ Դատաւորն էլ պէտք է ներէ, երբ յանցանք գործողը, ներողութեամբ կարող է մի ազնիւ մարդ դառնալ։

Ֆրանսիական օրէնքի մէջ տարիներ առաջ ներմուծված էր մի բարենորոգում. այդ la loi de sursis կամ la loi d'oubli-ն էր։ Այդ օրէնքի հիման վրա դատաւորը իրաւունք ունէր յանցաւորին—եթէ նա առաջին անգամն էր ներկայանում դատարանի առաջ—պատիժը յետաձգել (sursis) կամ ինչ որ նոյնն է՝ մոռացութեան տալ (oubli) մինչև այն ժամանակ, երբ նա երկրորդ անգամ է ներկայանում դատարանին։ Այնպէս որ այդ օրէնքը աւելի մի փոխառութիւն էր, քան նուիրում։

Այժմ, Մանեօ նախագահը՝ օրէնսդրական ժողովին, պատգամաւորների ժողովին առաջարկում է աւելի կատարելագործված մի օրէնք, ներման օրէնքը։ Բայց որովհետեւ պատգամաւորութեան հանգամանքը չը կրող անձը իրաւունք չունի երեսփոխական ժողովին օրէնքներ ներկայացնելու, նախագահ Մանեօի առաջարկութիւնը ներկայացվում է մի պատգամաւորի, պ. Մօլօյի ձեռքով։ Ահա թէ ինչպէս է խմբագրված այդ օրէնքը։

«Նոյն իսկ եթէ հաստատվին այն փաստերը, որոնք մեղադրանքի հիմք են ծառայում, դատաւորը միշտ իրաւունք պիտի ունենայ արձակելու՝ պատճառաբանել մի վճռով, երբ այդ գթութեան գործը իրան երեւում է ամենաազդեցիկ միջոցը յանցաւորին բարոյացնելու»։

Կայ և մի ուրիշ տրամադրութիւն ոչ նուազ կարեւոր։ Այդ այն է, որ նոյն իսկ դատապարտութեան արձանագրութիւնը պիտի ջնջվի 5 տարի անցնելուց յետոյ, եթէ ներեալը մինչև այդ ժամանակը նոր դատապարտութիւն չէ կրել։

Գուցէ շատերի ուշադրութիւնից վրիպի այս վերջին տրամադրութեան ահագին կարեւորութիւնը։ Ենթադրեցէք, որ այս օրէնքը գոյութիւն ունենար Բրիէօյի Թատրախաղի հերոսների խնդրում. այն ժամանակ Լէչէպարի օջախը քար ու քանդ չը պիտի լինէր, որովհետեւ նրա կնոջ տարիներ առաջ կատարած սխալ քայլը ներված ու մոռացված նրա հետքն անգամ ջնջված կը լինէր դատաստանական արձանագրութիւններից և Մուզոնի նման մի անբարեխիղճ դատաւոր հնարաւորութիւն չէր ունենայ իր մատի փաթաթան անելու արդէն քաւված մի յանցանք։

Աւելորդ չէ նկատել, որ այդ առաջարկութիւնը համակրութեամբ է ընդունված la commission de législation criminelle-ի կողմից, այսինքն այն յանձնաժողովի կողմից, որի քննութեան ենթարկվում են նախ բոլոր ներկայացված նոր օրէնքները, և այդ յանձնաժողովի նպաստաւոր կամ աննպաստ տեղեկագրից յետոյ է, որ երեսփոխական ժողովը քննութեան առնելով առաջարկված օրէնքը, դրական կամ ժխտական վճիռ է կայացնում։

Այս պայմաններում կարելի է օրէնքը արդէն ընդունված համարել, որովհետեւ նա ոչ միայն արդար է, այլ և երկար քննութեան առարկայ դարձած, հասունացած։ Նրանով զբաղվեց ոչ միայն մամուլը, այլ և թատրոնը, ինչպէս գիտէք։

Ահա մի նոր քայլ դէպի արդարութիւն։

Տիգրան

Ներկայ տարվայ խաղողի խիստ առատ արդիւնքը նպաստեց նաև ալկոհոլի առատութեան։ Երկար ու ձիգ ամիսների տաժանելի աշխատանքից յետոյ, մեր շինականները այժմ իրանց նետել են Բաքոսի գիրկը, աշուարթացնելով իրանց սիրտը ալկոհոլի ազդեցութեամբ։ Երբ դրանց բացատրում էք ալկոհոլի քայքայիչ ույժը, պատասխանում են. «Է՜, բան չունես, առանց այդ էլ որդին մեզանում «հալ ու հալբաթ» չէ մնացել, խմենք, որ մեր դարդ ու ցաւերը մոռանանք»։

Բ. Մարտիրոսեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Թիւլիսէն Կովկասի քաղաքացիական մասի պ. Կառավարչապետ գեներալ-ադիւտանտ իշխան Գ. Ս. Գոլիցինի առողջական դրութեան մասին. «Նորին պայծառափայլութիւնը գիշերը հանգիստ էր քնած. Տաքութիւնը առաւօտեան 37,6 էր, երեկոյեան 38.8։ Զարկերակը 76։ Բորբոքման պրոցէսը բռնեց կաշուի փոքր մասը վզի վրա։ Ախորժակը վերականգնվում է։ Վէրքերը առողջանալու վրա են։—Մալինին, Զաւդնովսկի, Ռուդնեւ, Գադոմսկի։

Նոյեմբերի 12-ին, երեկոյեան 8 ժամին»։

Երէկ, նոյեմբերի 12-ին, Կովկասեան կառավարչապետի դիւանի դիրեկտոր, գեներալ Տրոֆիմովի նախագահութեամբ, սկսվեցին այն մասնաժողովի նիստերը, որ պէտք է քննութեան ենթարկէ գիւղական-հասարակական կառավարութիւնը և գիւղական-դատաստանական գործը բարեփոխութեան ենթարկելու հարցը։ Մասնաժողովը պէտք է մշակէ մի նախագիծ այդ րէֆորմի համար, որ մասդրութիւն կայ մացնել Թիֆլիսի, Երեւանի, Գանձակի, Բագուի և Քութայիսի նահանգներում։ Մասնաժողովի նիստերին մասնակցում են կառավարչապետի խորհրդի անդամ Ուստրուգով, կառավարչապետի դիւանի փոխ-դիրեկտոր Մաքսիմով, Երեւանի փոխ-նահանգապետ իշխան Նակաշիձէ, Թիֆլիսի փոխ-նահանգապետ Ալիչեվսկի, Ն. Վէյդենբաում և ուրիշ անձինք։

Թիֆլիսի քաղաքային խորհրդի անդամ իշխան Միքելաձէ հարց է բարձրացրել, որով առաջարկում է շինել քաղաքի հաշուով բնակարաններ բանուորների և առհասարակ աշխատող չքաւոր ազգաբնակութեան համար։

Երեքշաբթի, նոյեմբերի 11-ին, Թիֆլիսի դատաստանական պալատի առաջին քրէական դէպարտամէնտում քննվեց այն անձանց գործը, որոնք մեղադրվում են Բաթում քաղաքում տեղի ունեցած անկարգութիւններին մասնակցելու համար։ Դրանք են—Ստեփան Համբարձումեան, Սամսոն Գոգուա, Թէօֆիլ Գօգօբէրիձէ, Միքայէլ Խրիմեան, Գերոնտի Կալանտաձէ, Գերասիմ Տօգուա, Պետր և Թէօֆիլ Թէվզաձէ,—բոլորն էլ Մանթաշեանի գործարանի նախկին բանուորներ։ Քութայիսի նահանգական դատարանի նստաշրջանը, մի քանի ամիս առաջ քննելով այդ գործը Բաթումում, դատապարտեց Ստեփան Համբարձումեանին երեք ամսի, Սամսոն Գագուային վեց ամսի, Գերոնտի Կալանտաձէին՝ երկու ամսի բանտարկութեան՝ առանց զրկելու նրանց իրաւունքներից։ Մեղադրվողները, դժգոհ լինելով այս վճռից, գործը անցկացրին դատաստանական պալատը, որը և հաստատեց նահանգական դատարանի վճիռը։

Ասխաբադ քաղաքում հրատարակվող պարսկա-թուրք «Աէդրէջաւպեան Հանդէս» լրագիրը իր երկրորդ համարի մէջ տպել է մի նամակ Թէհրանից՝ անգլիացիների վերջերս արած ձեռնարկութիւնների մասին։ «Այստեղ լուր է տարածված, ասում է թղթակիցը, որ անգլիացիները միջնորդում են Շահի առաջ կապալով տալ իրանց՝ Պարսկաստանի հանքային հարըստութիւնների շահագործումը բացի աղի, քարածուխի և փիրուզի հանքերից։ Կապալի ժամանակը 100 տարի են խնդրում, խոստանալով վճարել տարեկան մի քուրուր թուման կամ 100 քուրուր թուման ամբողջ ժամանակի համար, այն է՝ 50 միլիոն թուման, կամ 87,500,000 րուբլի։ Բայց անգլիացիները անհրաժեշտ պայման են դնում, որ այդ գումարից 60 քուրուր թուման վճարվի Թուստարանից արած պարտքի հանգուցման համար և բացի որանից պարսկական մաքսատները դրըվեն անգլիացիների տեսչութեան ներքոյ։ Ըստ երևոյթին, այդ լուրը հաւանական է, որովհետև վերջերս անգլօ-պարսկական յարաբերութիւնները նշանաւոր կերպով լաւացել են և Հնդկաստանի փոխարքայ լօրդ Կըրզօն գնում է Բուշիրի վրայով Թէհրան հաւատարացնելու Շահին Անգլիայի բարեկամական զիտաւորութիւնները և ներողութիւն յայտնել այն թշնամական քայլերի մասին, որ առաջ արվել են Պարսկաստանի դէմ։ Անգլիայի աջողութիւնները այդ դէպքում բացատրում են նրանով, որ նա կարողացաւ իր կողմը գրաւել Նէջաֆի և Քէրբալայի շիա հոգեւորականութիւնը, որ հզօր ազդեցութիւն ունի»։ Ի դէպ. հարկաւոր ենք համարում յայտնել, որ «Աէդրէջաւպեան Հանդէսի» խմբագիր նշանակված է Ն. Մ. Հախումեան։

ՇՈՒՇՈՒՑ մեզ գրում են. «Նոյեմբերի 18-ին, դումայի նիստում, ի մէջի այլոց, նշանակված է քաղաքագլխի ընտրութիւնը։ Ամսիս 4-ին դրված էր քաղաքագլխի ռոճկի հարցը, որը թեր ու դէմ խօսակցութիւնների տեղիք տուեց։ Հարցը դեռ պարզ և որոշ չէր դրված, թէ արդեօք քաղաքագլուխ ընտրվում է 14 ամսվայ, թէ չորս տարվայ համար։ Մեր կարծիքով քաղաքագլուխ այժմեան ձայնաւորները պիտի ընտրեն միայն 14 ամսով, և թողնեն ռոճիկը նոյնը, ինչ ստանում էր պ. Իշխանեանց, այն է 2,400 ր.։ Թեկնածուներ քաղաքագլխի պաշտօնի համար, առաջարկվում են բժիշկ Երամիշեան, ինժեներ Ջանումեան և Գէորգ Զաքարեան»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԵՌԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ

Եապօնիայի տնտեսական եւ պատերազմական դրութիւնը

Ներկայումս, երբ մտածող մարդկութիւնը ուշի ուշով հսկում է ծայրագոյն Արեւելքում ստեղծված քաղաքական բարդութիւններին, անհրաժեշտ է մեր ընթերցողներին ծանօթացնել Եապօնիայի հետ։ Ժամանակակից Եապօնիայի տնտեսական և քաղաքական խոշոր առաջադիմութիւնը, իրօք, եւրոպական կուլտուրայի չափազանց արագ իւրացնելու հետեւանքն է։ Մի քանի տասնեակ տարի սրանից առաջ Բուդդայի այդ երկրի տնտեսական կազմակերպութիւնը կրում էր իր վրա զուտ պատրիարխալ դրոշմ, այն ինչ ներկայումս միջազգային կապիտալիստական հրապարակում Եապօնիան մի նկատելի մեծութիւն է, որի գործարանները աջողութեամբ մրցում են եւրոպական արդիւնագործութեան արտադրութիւնների հետ։

Եապօնական արդիւնագործութիւնը, զարգանալով հանդերձ, աւելի և աւելի կապիտալիստական բնաւորութիւն է ստանում, այսինքն արտադրութիւնը կենտրոնանալով խոշոր գործարաններում և մեքենայական ույժ ստանալով աստիճանաբար կլանում է ձեռքի աշխատանքը։ Արդիւնագործութեան սապարէզում Եապօնիայի արած առաջադիմութեան մասին գաղափար կազմելու համար բաւական է ասել, որ ամբողջ երկրի մէջ թէ շոգիով և թէ էլէքտրականութեամբ օգտվող հաստատութիւնների թիւը 1894 թ. հասնում էր 1098-ի, որոնց ընդհանուր ույժը 82,858 ձիու ույժի էր հաւասարվում, իսկ 1900 թ. մենք տեսնում ենք, որ այդ հաստատութիւնների քանակութիւնը 2084-ի է հասել՝ 88,581 ձիու ույժով [1])։

Արդիւնագործութեան զանազան ճիւղերից ամենանշանաւորը և խոշորը հանքային գործերն են (126,000 բանուորով), որոնք $7^{1}/_{2}$ միլիօն տոննա (47 միլիօն պուդ) քարածուխ են հայթայթում, 25 միլիօն տոննա (1,550 միլիօն պուդ) պղինձ և 767 հազար կոկու [2]) նաւթ։ Սրանից յետոյ գալիս են բամբակի մանածի (400 միլիօն ֆունտ), մետաքսի, բամբակի գործուածքի և լուցկիի արտադրութիւնները (1898 թ. պատրաստած լուցկիների 99% արտահանված է)։ Արդիւնաբերութեան հետ զուգընթացաբար զարգացել է և տեխնիքական գործունէութիւնը. վերջին ժամանակներս մեծ առաջադիմութիւն են արել մեքենայաշինութիւնն ու նաւաշինութիւնը. Տօկիօյում և միւս գլխաւոր կենտրոններում պատրաստվում են շոգեմեքենաներ, երկաթուղու վագօններ վելօսիպեդներ, բէյլեր և այլն։ Իբրև աններգաշնակութիւն Եապօնիայում աչքի է ընկնում համեմատաբար բանուորի ստոր վարձատրութիւնը. ամենալաւ բանուորը 70 կոպ. օրավարձ է ստանում, իսկ կանայք և աղջիկները 20 կոպէկ էլ պակաս։

Արդիւնագործութեան խոշոր առաջադիմութիւնը, բնականաբար, արտահանութեան համար աւելին հրապարակի հարց է յարուցանում, որովհետև ներքին հրապարակը առհասարակ թոյլ է և այլ եւս չէ կարողանում ընդհանուր արտադրութեան պահանջներին բաւարարութիւն տալ։ Բացի այս, Եապօնիայի ազգաբնակութեան մեծամասնութիւնը, համարեա 60%-ը, հողագործ է, իսկ մշակվող հողի քանակութիւնը շատ չնչին. վարելահողերի բովանդակ տարածութիւնը 4,630,000 դեսեատին է հաւասար, որ երկրի $17^{1}/_{2}$% է կազմում. մոտաւորապէս մի այդքան տարածութեան պիտանի հող էլ բոլորովին չէ շահագործվում այլ և այլ պատճառներով, այնպէս որ եապօնական հողագործի անտեսութիւնը, համեմատած մեր գիւղացու հետ, շատ համեստ է—3/4 դեսեատին, իսկ տեղ տեղ նոյն իսկ պակաս։ Այս այսպէս լինելուց յետոյ զարմանալի չէ, որ Եապօնիայում երեք դեսեատին հող ունեցող գիւղացին խոշոր սեփականատէր է հաշւում։ Թէև այսպիսի սուղ միջոցների մէջ եապօնացին, այնուամենայնիւ, ապրում է, բայց այդ յաճախակի պիտի վերագրել կլիմայական մեծ պայմաններին, որոնց շնորհիւ վարելահողերը տարվայ ընթացքում յաճախ երկու անգամ ցորենի բերք են տալիս. այնուամենայնիւ, հողի պակասութիւնն աւելի քան զգալի է։ Հողագործական կուլտուրայի բուսականութեան տակ ընդհանուր վարելահողերի հրապարակի 423% բրինձի ցանքեր են, մօտ 20% գարի են վարում, իսկ 7%—ցորեն։ Այստեղ անհրաժեշտ է չեշտել, որ Եապօնիայում հողի պետական տուրքերը չափազանց բարձր են և հողի արժէքի 3%-ն կազմում համարեա թէ։ Այսպէս օրինակ, 1900—1901 թ. պետական գանձարանը հողային տուրքից ստացել է 46,7 միլիօն իեն [3]), հետեւաբար միայն մի դեսեատին հողը 10 իեն տուրք է տալիս։ Անասնապահութիւնը եապօնացու տնտեսութեան մէջ նկատելի դեր չէ կատարում, որովհետև ազգաբնակութիւնը տակաւին տաւարով ապահովված չէ. միջին թւով 1000 մարդուն 28 գլուխ տաւար և 35 ձի է ընկնում։ Ժողովուրդը մի քանի բոյսերի կուլտուրայից մեծ եկամուտ է ստանում, բայց այս կուլտուրաների համար դարձեալ հողը քիչ է. մշակվող հողից մետաքսի պլանտացիաների տակ է գտնվում 4,5%, թէյի տակ—0,7% և ծխախոտի տակ—0,6%. 1900 թւին թէյի բերքը եղել է 70 միլիօն ռուսական ֆունտ, որի 2/3 մասը արտահանված է. հետեւաբար երկրի մէջ մնացել է 22,5 միլիօն ֆունտ, որ միջին թւով իւրաքանչիւր եապօնացու 1/2 ֆունտ բաժին է ընկնում. նոյն 1900 թ. ծխախոտի բերքը տուել է 100 միլիօն, իսկ բամբակի բերքը 44 միլիօն ֆունտ։ Երկրի մէջ նշանաւոր դեր է խաղում ձկնորսութիւնը և ծովային փառանայի ու ֆլօրայի շահագործութիւնը. 1899 թ. արդիւնաբերութեան այս մասնաճիւղի արտադրած նիւթերի արժէքը 72 միլիօն իենի էր հասել։

Եապօնիայի սեփական հացը իրան չէ բաւականացնում. Բրինձի ընտիր տեսակները թէև արտահանվում են, սակայն սրա ստոր տեսակներից աւելի մեծ քանակութեամբ ներմուծվում են. 1901 թւին 6—9 միլիօն իենի բրինձ է արտահանված, իսկ ներմուծված է 11—9 միլիօն իենի։ Բացի բրինձից ներմուծվում է ալիւր, ցորեն և այլն։ Եապօնական ուրիշ խոշոր արդիւնագործութիւնից մէկն էլ այսպէս ասած տնայնագործութիւնն է, որ նոյնպէս կապիտալիստական բնաւորութիւն է ստացել և, հետեւաբար, արտահանութեան մեծ կարիք է զգում։ Տնտեսական այս գործնների արտադրութիւնների (ներմի իւղ, բուսական մոմ, բրօնզի իրեր կաչեղէններ և այլն) ծաւալը հինգ տարվայ ընթացքում կրկնապատկվել է։ Լաքով ծածկված ապրանքներ շինող գործարանների թիւը 1894 թւին 4,407-ի էր հասնում 2,594,700 իեն արժէք ունեցող արտադրութեամբ, իսկ 1899 թ. այդ գործարանների արտադրութեան գումարը եղել է 5,640,200 իեն, չը նայած որ գործարանների թիւը իջել էր մինչև 4,147-ի։

(Կը շարունակվի)

1) Տեղեկութիւններ մենք քաղել ենք Ն. Ի. Կոխանովսկու „Очеркъ экономическаго положенія Японіи“ (Владивостокъ 1903) և “Русс. Вѣд.“-ից։

2) Կոկու=6,75 ռուսական չետվերիկին։

3) Իեն=է 5 ֆրանկի կամ 187,5 կոպէկի։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Չեմբէրլէն ստանում է շարունակ նորանոր առաջարկութիւններ, որոնցով հրաւիրում են նրան նոր ճառեր արտասանել մաքսային իր ծրագրի վերաբերմամբ։ Պատասխանելով այդպիսի առաջարկութիւններից մէկին՝ Չեմբէրլէն մօտ օրերումս յայտնեց, որ նա մտադիր չէ այս տարի շարունակել իր պայքարը մաքսային նոր նախագծի հակառակորդների դէմ, այլ առժամանակ դադարեցնելով նրան այժմ, նա կը վերսկսէ իր ճառերը եկող 1904 թւականի աշնանը։

—Աւստրիական մինիստր-նախագահ Կէրբէրի ճառի առիթով, որ նա արտասանեց աւստրիական ռէյխսրատում զօրքը վերակազմութեան ենթարկելու մասին, ունգարական մինիստր-նախագահ Տիսսա սաստ ունգարական պարլամէնտում հեռացրել խօսքերը. «Կէրբէրի խօսքերը Ունգարիայի համար ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ մի անուանի օտարերկրեայ գիլէտանտի կարծիքը, ոչ աւելի, և առանձին նշանակութիւն տալ այդ խօսքերին մեծ սխալ կը լինէր»։ Տիսսայի ճառը հրճուանք առաջ բերեց Ունգարիայում, իսկ Աւստրիայում—դայրոյթ։ Տիսսան ուղեւորվեց Վիեննա և այցելեց Կէրբէրին։ Այս ընդհարման վախճանը, որ ծագել է երկու մինիստր-նախագահների մէջ, դեռ եւս յայտնի չէ։

—Պաշտօնական տեղեկութիւններին նայելով, այն բուլղարների ընդհանուր թիւը, որոնք այս տարվայ ապրիլի 2-ից սկսած փախել են եւրօպական Թիւրքիայում տեղի ունեցող քաղաքական յուզմունքների ժամանակ, ներկայումս հասնում է 15,000-ի։

—Մադրիդի քաղաքային ընտրութիւնները, որոնք սովորաբար վարչական բնաւորութիւն են կրում, այս անգամ քաղաքական մեծ նշանակութիւն ստացան՝ շնորհիւ այն հանգամանքի, որ դարձան մի կատաղի մենամարտ միապետականների և հանրապետականների մէջ, որոնցից վերջինը տարաւ յաղթութիւնը։ «Berl. Tageblatt» լրագրի թղթակցի ասելով, սա մի նոր ապացոյց է այն բանի, որ Սպանիան յոգնել է պահպանողական-կղերական րէժիմից և ցանկանում է բռնել առաջադիմութեան ուղիղ ճանապարհը։ Եւ որովհետեւ սպանական երիտասարդ թագաւորը չէ նկատում այս բանը, ուստի և ժողովրդական մասսան հակվում է հանրապետականների կողմը, որոնք խոստանում են նրան դէմօկրատիական այնպիսի րէֆօրմներ, որոնք հանէին երկիրը մշտական քաղաքական և տնտեսական ճգնաժամի դրութիւնից։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

11 նոյեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, Բիւլլըտէն Թագուհի Կայսրուհի Ալէքսանդրա Ֆէօդօրօվնայի առողջութեան մասին. «Թագուհի Կայսրուհի Ալէքսանդրա Ֆէօդօրօվնայի տաքութիւնը երեկ երեկոյեան 37,4 էր. զարկերակը 72։ Այսօր առաւօտեան տաքութիւնը 37 է, զարկերակը 72։ Գիշերը Նորին Մեծութիւնը անհանգստանում էր բաւական ուժեղ ցաւերից։ Նկատելի է թմրկաթաղանթի փքումն։ Ցեռինվերեւ և լեռին-ներքեւ բաժանմունքում կարմրութիւն է։ Թաղանթը քիչ մեծացել է»։

Կ. ՊՕԼԻՍ։ Թէև սուլթանը յայտնել է, որ նա մինիստրների խորհրդին է յանձնել քննել և կարծիք յայտնել բարենորոգումների հարցի մասին, բայց այնուամենայնիւ այդ գործի ելքը ամբողջապէս կախված է սուլթանի կամքից, որը հրամայում է յետացնել վերջնական վճիռը։

ՍՕՖԻԱ։ (Բօլգարական պետական շրջաններից)։ Քիչ ժամանակ առաջ 14 փախստականներ, որոնք համաձայնել էին Մակեդօնիա վերադառնալ, մեկնեցին օսմանեան կոմիսարի տուած օրինական անցագրերով և յանձնարարականով։ Չը նայելով դրան, թիւրքական սահմանի Ջիբիվցա կայարանը հասնելուն պէս նրանց արգելեցին թիւրքական հողը մանել։

ՊՕՐՏ ԱՐՏՈՒՐ։ Արեւելեան նաւահանգիստը բաց արեց իր գործողութիւնները, պահանջելով նաւային և նաւահանգստային տուրքերը։ «Нов. Край»-ի յօդուածը Ֆօրմօզայի մասին թեւական փաստերով ցոյց է տալիս, որ Թուստաստանի բարեկամութիւնը Եապօնիայի հետ՝ կարող է միայն վերջինիս արդիւնագործական օգուտներ տալ։ Թուստաստանը Եապօնիա ներմուծել կարող է միայն շաքար, բայց այդ ներմուծումն էլ շարունակաբար պէտք է պակասի Ֆօրմօզայի արդիւնագործութեան զարգացման հետ միասին։

ՊԵԿԻՆ։ Փոխ-Թագաւոր Իւյանշու-Շիկայը գնկուցեց գահին, թէ նա կարող է սկսել պատերազմական գործողութիւնները Մանջուրիայի դէմ։ Գեներալ Ման պատրաստ է մտնել Շանխայգուան 18,000 զինուորների հետ միասին։

ՎԻԵՆՆԱ։ Ցունական թագաւորի պատուին այսօր տեղի ունեցաւ արքունական ճաշկերոյթ, որից յետոյ թագաւորը մեկնեց դէպի Աթէնք։

ԲԵՐԼԻՆ։ Ռէյխստագը բացվում է նոյեմբերի 20-ից։

ԲՈՒԷՆՕՍ-ԱՅՐԷՍ։ Վճռված է, որ թէև Նօրդէնշիլդը և նրա ուղեկիցները աջողութեամբ գտնված են, բայց այնուամենայնիւ Շարկօն կը շարունակէ իր անտարկտիկական արշաւանքը, որը անկախօրէն զբաղվելու է գիտական հետազօտութիւններով։

12 Նոյեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Սարսափելի ձիւնախառն քամի է փչում ծովի կողմից։ Առաւօտեան ժամը 9-ին Նեվան և Նեղուցները մի քանի տեղերում դուրս եկան ափերից։ Մի քանի հրապարակներ և փողոցներ ջրով են ծածկված։ Էլէկտրական լուսաւորութիւնը մարվեց։ Մարդկանց փրկում են մակոյկներով։

Կ. ՊՈԼԻՍ։ Սարսափելի հրդեհը ոչնչացրեց Փոքր-Ասիայի Էսկիշէր քաղաքը, որ անատոլիական երկաթուղու հանգոյցակէտն էր և ընկած էր Կ. Պոլսից 200 կիլօմէտր հեռաւորութեան վրա։

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԽԱՍԱՀԱՐ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բ. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

(Կուկիա, Վօրօնցովի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր բացի կիրակի օրերից։

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Բ. Ա. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան վեներական (սիֆիլիս) և միզառնա. հիւանդ.
ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9—10 ժ. աչքի, ներքին և ներարգային։
Մ. Գ. ԱԻԵՏԻՍԵԱՆՑ—10—11 ժ. մարթու, վեներական և վիրաբուժութիւն։
Ձ. Ի. ԲԱՐԱՆԱՍԵԱՆՑ—11—12 ժ. մանկաբարձութեան կանանց և երեխայոց հ.
Կ. Ի. ԳՁԵԼԻԵՎ—12—1 ժ. ականջի, քթի և կոկորդի հ.
Գ. Ա. ԹԱՐԽԱՆԵԱՆՑ—1—$1^1/_2$ ժ. Ներքին և երեխայոց հ. երկուշ. չորեք. ուրբաթ։
Ա. Գ. ԿԱՐԱԳԵՕԶԵԱՆՑ—1—$1^1/_2$ ժ. Ներքին և երեխայոց հ. երեքշ. հինգշ. շաբաթ։

ԵՐԵԿՈՅԵՆԵՐԸ

Ն. Ն. ՑՈՒՑՑԱՄԲԵԿՈՎ—5—6 ժ. վիրաբուժ. մարթու և վեներական հ.
Գ. Ս. ԼԵՎԻ—6—7 ժ. Նեարգային (ելեկտրաբուժութիւն), ներքին և վեներական հ.
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ՇԵՐԲԻՆԻՆԱ—7—$7^1/_2$ ժ. մանկաբարձութեան և կանանց հ.։
Գ. Ա. ԹԱՐԽԱՆԵԱՆՑ—$7^1/_2$—8 ժ.
Բ. Ա. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ—$7^1/_2$—8 ժ.
Վճարը 50 կ. չքաւորները ձրի։ Համախարհրդի (Կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Թ. Թ. ԱՕՎԱՆԻՏՍԿԻ—ատամի. ծաղկահատ և բժշկական մարզանարգ. գիմել 11—1 ժ.։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
բժշկապետ ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ

Իմ աշխատութեամբ լոյս են տեսել հետևեալ

ԿՐՕՆԻ ԴԱՍԱԳՐՔԵՐԸ

Աշակերտաց համար.

1.	Դասատետր կրօնի	ա.	տարի	. —	25
2.	»	»	բ.	» . —	20
3.	»	»	գ.	» . —	30
4.	Հին-ուխտ		գ.	» . —	35
5.	Նոր-ուխտ		ե.	» . —	40
6.	Գործք առաքելոց		զ.	» . —	40

Ուսուցչաց համար.

7.	Ուղեցոյց կրօնի—Հին-ուխտի (սպառ.)	— —
8.	» » —Նոր-ուխտի	. 2— 5
9.	Ուսումն քրիստոնէական կրօնի Դ. հ.	1—50
10.	» » » Ե. »	— 50

Իսձ գիմողներին տալիս եմ 1. 6 տարիների համար 25%. 2, 3, 4, 5 տարիների համար 20%, իսկ 7, 8, 9, 10 տարիների համար 35% զեղչ։

Կարելի է դիմել—1) ինձ (Коммерческое училище), 2) Центральная книжная торговля և 3) Книжный магазинъ „Гуттенбергъ“.
35—100 Սահակ քահ. Սահակեանց

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Տ. ԳԷՈՐԳ-ԲԷԳԵԱՆ.

ԱՉՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ընդունելութիւն ամէն օր.
Առաւօտեան ժամի 9-ից մինչև 12
Երեկոյեան » 5-ից մինչև 7
Վելյամինովսկայա փ. № 16, տուն Եղիազարեանի։
39—100

ԳՐԻԳՕՐԻՕ ՄԱՏՎԷԵՎԻՉ

Ի Օ Խ Վ Է Դ

Ընդունելութիւն ատամների և բերանի խոռոչի հիւանդութիւնների, ատամ հանելու, բժշկելու, պլօմբ անելու, մաքրելու և արհեստական ատամներ շինելու։

Հասցէն՝ Михайловская ул., № 108, противъ Кирки։ Ընդունելութիւնը առաւօտեան 10-ից մինչև երեկոյեան ժամի 7-ը։ 11—30

Աբոնըմէնտ 7-դ
ԱՐՏԻՍՏԻՔԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆ
Հինգշաբթի, Նոյեմբերի 13-ին
Հայոց դրամատիկական ընկերութեան խումբը
Մասնակցութեամբ տ. ՍԻՐԱՆՈՅՇԻ
կը ներկայացնէ

ԲԱԶԻՆԵՐ ԵՒ ԱԳՌԱՒՆԵՐ

Դրամա 5 գործ. հեղ. Սումբատովի և Նեմիրովիչ-Դանչենկօի, թարգմ. Ն. Ամիրեանի։
Մասնակցում է ամբողջ խումբը։
Սկիզբը ճիշդ երեկոյեան ժամը 8-ին։

Երեքշաբթի, Նոյեմբերի 17-ին
Տ. Տ. ԶՄՇԿԵԱՆԻ ԵՒ ԱԻՆՏԵԱՆԻ
Բ Ե Ն Ե Ֆ Ի Ս Ի Ն
կը ներկայացվի առաջին անգամ Զուգերմանի

ԹԻԹԵՌՆԵՐԻ ԿՌԻՒԸ

2—2 Ռեժիսօր Մ. Զարար.

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ
Ռ Ո Ւ Ս Ա Ց Օ Պ Ե Ր Ա
Հինգշաբթի, Նոյեմբերի 13-ին
Մասնակցութեամբ Նորին Մեծութեան սոլիստ Ն. Ն. Ֆիգնէրի և յայտնի բարիտօն Ե. Ջիբոլլգեանի
կը ներկայացվի

Ֆ Ա Ո Ւ Ս Տ

ՎԱՂԳՈՒՐԳԻԱԿԱՆ ԳԻՇԵՐՈՎ
Օպերա 5 գործ., երաժշտ. Գունօի
Սկիզբն է 8 ժամին երեկոյեան։
1—1

ՀՐԱՒԻՐՎՈՒՄ ԵՆ

լաւ ձայն ունեցող երկու սեռի անձինք՝ հայերէն, վրացերէն և պարսկերէն երգերի համար՝ գրամոֆոնի վրա դուրս բերելու իրանց երգածները, որոնց համար կը տրվի առատ վարձատրութիւն։ Ցանկացողները թող վաղօրօք յայտնեն իրանց ցանկութիւնը այս հասցէով Магазинъ Общества Грамофоновъ въ Россіи, Тифлисъ, Головинскій, д. Абіянца.
1—3

Ձեռքի տակ ունենալով բաւական քանակութեամբ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՇԱԽՈՒ ԳՐՔԵՐ

Կ. Պոլսի, Վենետիկի, Վիէննայի, Երուսաղէմի, Զմիւռնիայի, Թիֆլիսի և այլ տեղերում լոյս տեսածներից, նաև յանձն եմ առնում հայթայթել ցանկացողներին նոյն տեղերում լոյս տեսած զանազան գրքեր և պարբերական հրատարակութիւններ։

Դիմել հետևեալ հասցէով. Балаханы, Т—ва „Сабунчи“, уч. 68. Л. А. Горгизянъ.
1—3

ԳՈՒՏՏԵՆԲԵՐԳ

գրախանութում վաճառվում են Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐԻ աշխատութիւններից
«Սասուն», Աշխարհագրական քարտէզով, երկրորդ տպագրութիւն, գինն է 20 կ.
«Պատրիկեանի նամակները—60 կ.
«Հարսանիք», «Մինասի եզը», «Եզիդ աղջիկը», «Մանր քարը», «Մեր ինչը կը պակսի», «Նուազած կեանքը» («ԿԵԱՆՔԻ ԳԾԵՐ») գինն է 30 կ.
Դիմել՝ Книжный магазинъ „Гуттенбергъ“ (Дворцовая), Г. Галустяну. 1—10

Միջնակարգ դպրոցաւարտ երիտասարդ
ՈՐՈՆՈՒՄ Է ՈՐ ԵՒ Է

ԳՈՐԾ ԿԱՄ ՊԱՇՏՕՆ

Հասցէն՝ «Մշակի» խմբագրատանը։ 2—10

Լ ո յ ս տ ե ս ա ւ
2-րդ տպագրութեամբ (փոփոխված)
Կ. ԿՈՒՍԻԿԵԱՆԻ և Լ. ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ
կ ա զ մ ա ծ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԽՕՍՔ

ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹԵԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿԸ
Երրորդ և չորրորդ տարիների համար
Համառօտ հայերէն-ռուսերէն բառագրքով
Գ ի ն ն է 70 կ օ պ.
(246 երես)
Դիմել՝ Թիֆլիս «Մուրճի» խմբագրատան կամ «Գուտտենբերգ» և «Կենտրոնական» գրավաճառանոցներին։ 100 օրինակից աւելի քանակութեամբ ձեռք բերողներին 20% զիջում։
3—5

Թիֆլիսի Վաճառականների Ակումբը

խնդրում է Թիֆլիսի պ.պ. վաճառականներին շնորհ բերել

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

որ պէտք է տեղի ունենայ կիրակի, նոյեմբերի 23-ին, առաւօտեան ժամի 11-ին, վաճառականների ակումբի դահլիճում, (Սօլօլակ, Լերմոնտովսկի փողոց, № 12) Նոյեմբերի 9-ին չը կայացած ժողովի փոխարէն։

Զբաղմունքի նիւթերն են. 1) Թիֆլիսի առևտրական ուսումնարանի հաշւի քննութիւն 1901—1902 ուսումնական տարվայ համար. 2) Թիֆլիսի առևտրական ուսումնարանի հոգաբարձութեան ընտրութիւն առաջիկայ քառամեակի համար։
1—1

ԵՍ, ԱՆՆԱ ՉԻԼԼԵԱԳ

անեցրի իմ արտասովոր երկար մազերս (185 սանտիմէտր երկար.), որոնք յիշեցնում են Լօրէլէյի մազերը,—շնորհիւ իմ հնարած պոմադայի 14-ամեայ գործածութեան։ Այս պոմադան ճանաչված է իբր լաւ միջոց մազերի թափվելու դէմ, որ և մի և նոյն ժամանակ նպաստում է մազի բուսնելուն և նրա արմատները ամրանալուն. շնորհիւ այս պոմադայի տղամարդկանց մօրուքը ստանում է երկարութիւն, նոյնպէս բնական փայլ գլխի մազերի և մօրուքի վրա (մինչև անգամ պոմադայի կարճ ժամանակվայ գործածելուց յետոյ). միաժամանակ այս պոմադան պահպանում է մազերը վաղաժամ սպիտակելուց մինչև անգամ ծերութեան հասակում։

Սրուակի գինը 3, 5 և 8 րուբլի։

Համանելիք գումարը ստանալուց յետոյ ամէն օր պօստով ուղարկվում են աշխարհի ամէն կողմերը հէնց ֆաբրիկայից, ուր որ ուղարկվելու են պատուէրները։

ANNA CSILLAG
WIEN 1. Graben 14.

Գլխաւոր պահեստը Թիֆլիսում, Բաքւում և Բաթումում դեղավաճառային Կովկասեան Առևտրական ընկերութեան գլխաւոր պահեստներում։
5—26

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆԻՑ
լ ո յ ս տ ե ս ա ւ

Ս. Է Ջ Մ Ի Ա Ծ Ի Ն

303—1903
Պատկերազարդ Նկարագրութիւն
Վենետիկ, 1903 Թ.
Գինն է 2 ֆ. 50 ս. կամ 1 րուբլի
2—3

Ա Տ Ա Մ Ն Ա Բ Ո Յ Ժ

ՕՐ. Շ. ՏԷՐ-ՆԻԿՈՂԱՅՈՍԵԱՆ

Վերսկսել է հիւանդների ընդունելութիւնը։ Ртищевская № 1, противъ пожарной команды. 8—10

ԵՐԴՈՒԵԱԼ ՀԱՒԱՏԱՐՄԱՏԱՐ

ՏԻԳՐԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

տ ե ղ ա փ ո խ վ ե լ է
Սերգիեվսկայա փողոցը, Միրզոյեանի տունը (Սօլօլակսկայի անկիւնում)։
4—6

Ղ. ԱՂԱՅԵԱՆՑԻ

ՊԱՏԿԵՐԱՒՈՐ ԱՅԲԲԵՆԱՐԱՆ

Մեծերի և փոքրերի համար, մեծերի համար իբրև ինքնուսուցիչ։ Գինն է 13 կոպէկ, հարիւրով գնողներին 10 կ.։ Դրաները կարող են ստանալ որ և է անձի ձեռքով։ Հեղինակը ծրարով պատուէրներ կատարելու յարմարութիւն չունի։
9—10

Ա Կ Ն Ա Բ Ո Յ Ժ

Յ. ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆ

Ընդունելութիւնը ամէն օր
Առաւօտեան ժամի 9-ից մինչև 12
Երեկոյեան » 5-ից մինչև 6
Մադաթեան փ. Արծրունեանցի տ. № 11 Ալէքսանդրեան այգու դիմաց։
25—25

Վ Ա Ճ Ա Ռ Վ Ո Ւ Մ Ե Ն
Ե. ԹՈՓՉԵԱՆԻ ԽՄԲԱԳՐԱԾ

1904 Թ. „ԼՈՅՍ“ ՕՐԱՑՈՅՑՆԵՐԸ

որոնք հիմնովին տարբերվում են բոլոր միւս օրացոյցներից թէ՛ արտաքին ճեղութեամբ եւ թէ ներքին բովանդակութեամբ։

ԳՐՊԱՆԻ ՕՐԱՑՈՅՑԸ բաղկացած է 266 երեսից և զարդարված 17 գունաւոր պատկերով—(12 ամիս, ս. Էջմիածին, ս. Սահակ, ս. Մեսրոպ, Արծրունի և Աճարեան)։ Բովանդակութիւն՝ Հայրապետ. ամենայն հայոց։ Կաթոլիկ և բողոքական համայնք։ Տօնական և հայկական անուններ։ Ժամանակը և նրա չափերը։ Զափեր։ Կովկաս. քաղաքների աշխարհակութիւնը։ Աստղագիտութիւն։ Նամակագրութիւն։ Պօստ։ Հեռագիր։ Խնայողական գանձարաններ և մարկաներ։ Երկաթուղի։ Պօստային ճանապարհներ։ Նաւագնացութիւն։ Բնակարանների հարկ։ Անգագիր։ Իրաւաբանական տեղեկութիւն։ Մուրհակ։ Տոկոս։ Օգտակար բնկերութիւններ. Ե. Թոփչեանի։ Ինչ է երազը—Բժ. Ա. Բուդաղեանի։ Բժշկարան—Բժ. Լ. Քալանթարեանի։ Աստմնաբոյժի խրատները—Ն. Կաճկաճեանի։ Ս. Էջմիածին. ս. Սահակի, Մեսրոպի, Արծրունի և Աճարեանի կենսագրութիւնները։ Կաթնատնտեսական, այգեգործական և երկրագործական խորհուրդներ։ Հետաքրքրական, զուարճալիք, տնային խորհուրդներ, օգտակար գիտելիքներ, զուարճալիք և յիշատակարան։

ԳԱՅՏԻ ՕՐԱՑՈՅՑԻ տախտակը յատուկ պատրաստել տուած մի շքեղ պատկեր է՝ ս. Էջմիածին, Անիի աւերակները և 12 հայ վիպասաններ։ Բովանդակութիւն՝ I երես—հայկական առածներ։ Նշանաւոր դէպքեր հայ կեանքից։ Ընտիր մտքեր։ Յիշատակարան։ II երես—12 պատկեր բացատրութիւններով։ Եկեղ. և ազգային տօները։ Բժշկի փոքրիկ խրատները—Բժ. Ա. Բուդաղեանի։ Խոհարարական խրատներ—Յ. Մելիք-Թախտամեանի։ Զուարճալի հատուածներ Յ. Պարոնեանի։ Փոքրիկ պատմուածքներ Աճարեանի, Շիրվանզադէի, Լէօի և Փափազեանի։ Թանաստեղծական փնջիկ։ Ծաղավորդ. երգեր։ Թարգ. ընտիր հատուածներ։ Արձակ բանաստեղծութիւններ։ Անեկդոտներ, հանելուկներ շուտասելուկներ։ Այլ և այլք։

ԳՆԵՐԸ գրպանի օրացոյցը 20 կոպ., պատինը 50 կոպ.։ Գումարով գնողներին ձեռնտու զիջում։
Դիմել՝ Тифлисъ. Троицкая 11. Е. Топчяну. Արտասահմանից՝ Tiflis. Troizkaia 11. E Toptschian.
ՍԵՂԱՆԻ օրացոյց հանդէսը կը վաճառահանվի մի քանի օրից յետոյ։

Շուտով մամուլին կը յանձնվի
Վ Ր Ձ Ի Ն Ի

Մ Ա Ն Ր Ա Ն Կ Ա Ր Ն Ե Ր

Բաղկացած երկու հատորից, մօտաւորապէս հազար երես
ԳԻՆԸ 2 ՌՈՒԲԼԻ (ճանապարհածախսով)
Լոյս տեսնելուց յետոյ 2 րուբլի 50 կոպէկ
Նախօրօք բաժանորդ գրվել ցանկացողները, մինչև փետրվարի 1-ը, պէտք է դիմեն «Մշակի» խմբագրատուն Ա. Քալանթարին հետևեալ հասցէով Тифлисъ, Редакція „Мшакъ“.